

Лариса Грінберг,

кандидат історичних наук, доцент,

Київський національний університет культури і мистецтв

вул. Євгена Коновальця, 36, Київ, 01601, Україна

e-mail: loura_greenberg@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1794-1339>

КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКА СПАДЩИНА П. КУЛІША В УСТАНОВАХ СОЦІАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

Розглянуто та проаналізовано особові фонди П. Куліша, які зберігаються в установах соціальної пам'яті – архівах, бібліотеках та музеях України, що, незважаючи на заборони й утиски імперського XIX і радянського XX століть тоталітарних режимів, зуміли вберегти культурно-мистецьку спадщину видатного українця, який усе своє творче життя присвятив українському народові, дбав про збереження його історії, мови, релігії, культури, сповідував національну ідею. Прозові, поетичні, публіцистичні твори, епістолярна спадщина та інші матеріали П. Куліша є джерелом ретроспективної інформації для досліджень у різних галузях науки, освіти, культури. Репрезентація значного комплексу документів П. Куліша в оцифрованому вигляді уможливило відтворення цілісної картини світу митця 40-х – 90-х років XIX ст., ознайомлення більшої кількості користувачів з цінною інформацією щодо історичної пам'яті, засвоєння історичного досвіду нації означеного періоду. Виконуючи меморіальну функцію, бібліотеки, архіви та музеї транслюють культурні цінності від покоління до покоління, забезпечують зв'язок між минулим, сучасним і майбутнім.

Доведено, що інформаційно-комунікаційні технології значно полегшили виконання інституціями соціальної пам'яті функції збереження доробку П. Куліша. Константовано, що цифровізація архівної, бібліотечної та музейної справи сприяє інтеграції та гармонійному входженню української культури в глобальний гуманітарний простір, збагачуючи та розширюючи міжкультурні зв'язки. Доведено, що інституції соціальної пам'яті, консолідуючи інформаційні ресурси, формують якісно новий культурно-історичний простір видатного українського культурно-громадського діяча П. Куліша та його оточення.

Ключові слова: П. Куліш, культурно-мистецька спадщина П. Куліша, епістолярна спадщина, бібліотека, архів, музей, фонд, інформаційно-комунікаційні технології, оцифрування, інформаційний ресурс.

Постановка проблеми. Культурно-мистецьку спадщину П. Куліша становлять друковані твори, рукописи, листування, архівні та інші матеріали, пов'язані з життям і діяльністю видатної постаті української історії та культури XIX ст. Серед них є бібліографічні раритети, рідкісні та цінні документи, доступ до яких протягом тривалого часу був обмежений через незадовільний фізичний стан і розпорошення їх по різних установах. На початку XXI ст. інституції соціальної пам'яті почали застосовувати інформаційно-комунікаційні технології як інструмент для створення цифрових копій таких документів і як один із можливих варіантів збереження та надання вільного доступу до них через мережу Інтернет. Організація електронних бібліотек, архівів і музеїв стала ефективним способом створення єдиного інформаційного простору, в якому акумулюються інтегровані цифрові ресурси.

Інформаційні загрози й фізичні руйнування рухомої та нерухомої частини національного культурного надбання на всій території країни, і зокрема на території пов'язаної з ім'ям П. Куліша Чернігівської області, спричинені агресією РФ проти України, посилили необхідність охорони, збереження і популяризації історико-культурного надбання й актуалізували нагальну потребу вивчення проблеми національної самоідентичності українського народу та переосмислення його історичної пам'яті.

Аналіз досліджень і публікацій. Культурно-мистецька спадщина П. Куліша переконливо доводить оригінальність і неповторність української культури в цілому й історії, мови, релігії зокрема. Це викликає особливий інтерес сучасних науковців, оскільки попередні дослідження як сучасників П. Куліша, так і вчених наступних поколінь, були фрагментарними або дослідники розглядали здебільшого контроверсійність його характеру.

Активна творча й громадсько-політична діяльність П. Куліша припадає на 40-ві –90-ті роки XIX ст. Як патріот, як один із представників тогочасної інтелігенції він боровся проти кріпацтва, заборони освіти українською мовою, проти русифікації українців. Події цього періоду відображені в сюжетах його художніх прозових, поетичних, публіцистичних творів, листуванні з багатьма співвітчизниками й закордонними кореспондентами.

Як інституції соціальної пам'яті бібліотеки, архіви, музеї та музеї-заповідники України розглянуті у працях Л. Дубровіної [4], А. Киридон [6]. Техніко-технологічний аспект оцифрування історико-культурної спадщини досліджують І. Лобузін [10], Л. Приходько [17], Л. Сокур [18]. Формування цифрових ресурсів та їх консолідацію висвітлюють: бібліотекознавці Л. Дубровіна [4], О. Онищенко [12, 13], Н. Стрішенець [19]; історики І. Гирич [3], Н. Кунанець [9]; фахівці із соціальних комунікацій

О. Збанацька [5] та ін. Питання біографістики висвітлено у праці В. Попова [16]. Про комеморативні практики інституцій соціальної пам'яті йдеться в працях А. Киридон [6], І. Передерій [14], Ю. Половинчак [15].

Мета статті полягає в з'ясуванні участі інституцій соціальної пам'яті у збиранні, збереженні та популяризації культурно-мистецької спадщини П. Куліша як ретроспективної інформації щодо минулого українського народу XIX ст. та створенні консолідованого інформаційного ресурсу, який уможливить необмежений доступ користувачів до корпусу документів, визнаних національним культурним надбанням.

Виклад основного матеріалу. Установи соціальної пам'яті мають стати осередками нового цифрового соціокультурного середовища міст, регіонів і територіальних громад. Такі заклади сповнює унікальний дух, зумовлений регіональною, ментальною, історичною специфікою, а тому вони «несуть неоціненний потенціал для розвитку і підтримки неповторного соціокомунікаційного та культурологічного середовища» [9].

Меморіальна функція архівів, бібліотек і музеїв не є законсервованою формою збереження пам'яті. Ці установи покликані також забезпечувати наукове опрацювання й актуалізацію джерел колективної та культурної пам'яті суспільством, удосконалювати механізми використання, комунікування і трансляції інформації [4, 20].

Проблема збереженості фондів не тільки актуальна, а й болюча для багатьох бібліотек, архівів та музеїв. Умови, в яких упродовж багатьох років зберігалися друковані видання та рукописи, не завжди були ідеальними. Збереження історико-культурної спадщини шляхом переведення її у цифровий формат є поширеною практикою інституцій соціальної пам'яті.

Традиційно бібліотеки збирають і зберігають у своїх фондах опубліковані джерела інформації – друковані твори (книги, журнали, газети тощо), архіви – неопубліковані джерела на матеріальних носіях, а музеї акумулюють музейні предмети. Конвергентне переосмислення застарілих технологічних процесів і сервісів, які з часом ставали малоефективними, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій значно модернізувало діяльність цих установ у сучасних умовах.

Робота з культурною спадщиною в цифровому форматі, нові цифрові медіа, створення електронних бібліотек та цифрових колекцій бібліотек, архівів, музеїв, баз даних культурної спадщини та колекцій, цифрові реконструкції потребують, на думку О. Збанацької, спільних зусиль гуманітаріїв і фахівців із цифрових технологій [5, с. 69]. Також О. Збанацька констатує, що у великій бібліотеці є відділ рідкісної книги, який має характер музею. Кожен великий архів має бібліотеку і музей; бібліотека – це, по суті, продо-

вження архіву, тому що книги потрапили сюди разом з рукописами. У музеї виставлені найбільш рідкісні рукописи, і музей архіву нічим не відрізняється від відділу рідкісної книги бібліотеки. І нарешті, у кожному музеї є архів і бібліотека, і деякі примірники рукописів і книг виставляються як звичайні експонати [5, с. 73].

Бібліотеки концентрують опубліковану людством інформацію. Вони зберігають документально-інформаційні масиви як оперативного, так і меморіального характеру. У цьому їхня важлива перевага над іншими установами пам'яті та інформаційними центрами. Бібліотеки формують культуру збереження інтелектуальної та творчої думки рукописного періоду та періоду книгодрукування, а нині – електронної епохи людства [4]. У бібліотечних фондах акумульовано надбання багатовікового досвіду людської думки та знання, реалізованого в різних видах і формах передачі інформації (передусім у творах писемності та друку, електронних ресурсах).

Основний фонд книжкової спадщини, що відображає загальнонаціональну та регіональну книжкову спадщину, припадає на головні національні та обласні бібліотеки. Найцінніші зібрання мають Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого та Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського [1, 2, 5].

У дослідженні І. Лобузінна щодо цифрового фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського зазначено, що єдиний вебпортал «Бібліотека – XXI», започаткований 2009 р., має на меті створення єдиної точки доступу до документів різних установ, реалізацію віртуальної реконструкції розпорошених колекцій фондів, надання доступу до унікальних матеріалів (оригінали рукописів, архівні документи, музейні артефакти, рідкісні книги тощо), збереження оригіналів, які перебувають під загрозою зникнення або пошкодження [10].

Особливу увагу фахівці Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – ІР НБУВ) виявляють до організації архіву НБУВ; вже сьогодні впорядковано понад 7 тис. документів. Документи з української історії та культури зберігаються в численних особових фондах ІР НБУВ, серед яких рукописи П. Куліша, М. Гоголя, Б. Грінченка, П. Гулака-Артемівського, М. Драгоманова, М. Максимовича, І. Нечуя-Левицького, М. Коцюбинського, Т. Шевченка та багатьох ін. Щодо повноти та різноманіття матеріалу становлять інтерес, зокрема, комплекси документів письменників П. Куліша, Б. Грінченка та ін. Зі своїми унікальними фондами фахівці підрозділів ІР НБУВ (відділів кодикології та кодикографії, джерелознавства, фондів рукописної спадщини) систематично

ознайомлюють дослідників через електронні виставки на порталі НБУВ [1, 2].

22 квітня 2022 р. відбулася презентація спільного проекту Програми «Архіви в небезпеці» Британської бібліотеки та Національного музею Тараса Шевченка у Києві, підготовлена Н. Стрішенець [19].

Загальновідомим історичним фактом є те, що з 40-х років XIX ст. П. Куліша і Т. Шевченка пов'язувала тісна дружба. Тому деякі оцифровані документи зазначеного проекту безпосередньо стосуються життя і творчості письменника та громадського діяча П. Куліша.

Оцифроване зібрання містить не лише видання творів П. Куліша, зокрема й прижиттєві, а й літературно-художні журнали та альманахи, редактором яких був П. Куліш, та в яких опубліковано його поезії («Ластовка», 1841; «Молодик», 1843; «Хата», 1860; «Основа», 1861–1862), а також архівні матеріали. Серед е-книжок є оцифровані твори П. Куліша, М. Вовчка, М. Грушевського, букварі та читанки для дітей, багато інших видань [19].

Зберігаючи автентичні документи, архіви забезпечують надійне джерельне підґрунтя соціальної пам'яті, і зокрема індивідуальної пам'яті, через акумульовані в інформації фондів особового походження історії життя окремих осіб чи зафіксовані у пам'яті індивідів спогади про історичні події – у фондах «усної історії». Нова форма діяльності архівів, пов'язана з розвитком інформаційних технологій, – оцифровування архівних документів і репрезентація архівної інформації у мережі Інтернет та спроби зберігання цифрових аудіовізуальних документів, вебсайтів, інших форм комп'ютерної медіатизованої інформації – сприяє розширенню можливостей колективної пам'яті людства. Кардинально важливим при цьому в діяльності архівів є принцип аполітичності, що полягає у беззастережності та незаангажованості, абстрагуванні від політичної та ідеологічної спрямованості задля відтворення істинного змісту фактів і подій.

Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (далі – ЦДАМЛМУ) першим серед центральних державних архівів взяв участь у грантовій програмі Українського культурного фонду, розробивши пілотний проект «Комплексна система інформатизації Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України», реалізований у червні – жовтні 2021 р. Унікальність і складність функцій Архіву-музею полягає в тому, що він поєднує три напрями діяльності, які регламентуються трьома самостійними блоками законодавчої бази, – бібліотечної, архівної та музейної [21].

За словами директорки ЦДАМЛМУ О. Чижової, «суть проекту полягає у створенні єдиного комплексного програмного продукту, що буде доступний

дистанційно в мережі Інтернет як звичайний вебсайт, який складатиметься з окремих модулів і цілком забезпечить потреби дослідників у пошуку необхідної архівної інформації» [21].

ЦДАМЛМУ – це не лише найбільша в Україні скарбниця документів особового походження літературно-мистецького профілю, що характеризують історію розвитку українського мистецтва від кінця XVIII ст. і до сьогодні, а й дуже складна за змістом, формою та внутрішніми механізмами інституція.

Понад пів століття поспіль він виконує важливу місію зі збереження нашої пам'яті та дає суспільству нагоду послуговуватись документальною спадщиною, яка зберігається у його фондах. Сьогодні це сучасна багатопрофільна архівно-музейна інституція, основними завданнями якої є виявлення, збереження, систематизація та популяризація документальної спадщини українських митців [21].

Станом на вересень 2021 р. ЦДАМЛМУ зберігає майже 315 тис. справ на паперовій основі у складі 1435 фондів (1310 особових фондів діячів української культури та 125 фондів установ і організацій національного значення). Архівний фонд установи нараховує близько 1,5 млн документів. Серед них – листи Пантелеймона Куліша, Івана Нечуя-Левицького, Миколи Василенка та багатьох ін. Серед раритетів – прижиттєві видання «Кобзаря» Т. Шевченка з передмовою П. Куліша (1840), «Чорної ради» П. Куліша (1857) [21].

На відміну від бібліотек та архівів, які збирають переважно документальну спадщину, музеї мають широкий профіль комплектування музейних предметів меморіального значення: предметів – свідчень епохи в усій сукупності форм, видів та носіїв пам'яті, артефактів, які транслюють певний культурний код нації, виховують «візуальну культуру», і зберігають репрезентативні та унікальні рухомі й нерухомі пам'ятки матеріальної та духовної культури.

Музеї та музеї-заповідники є інституціями культурної соціалізації громадянина. Сприяючи вихованню моральних і культурних норм, ціннісних орієнтирів, музейні колекції та документи формують культурний простір пам'яті, залучають громадян до надбань національної культурної спадщини, спрямовують вектор спогаду. Створення меморіальних музеїв, музейних комплексів постає однією з основних форм увічнення пам'яті [14].

У цьому аспекті особливого значення набуває комеморація – цілеспрямований процес збереження пам'яті про значущі для нації події, що реалізується за допомогою комеморативних практик – сукупності способів, які сприяють закріпленню, збереженню й передаванню в суспільстві пам'яті про його історичне минуле [14, 15].

Нині науковці музею-заповідника «Ганнина Пустинь», що біля Борзни на Чернігівщині¹, кажуть: війна змушує ще раз оцінити постать українського письменника як пророка невідвратної війни з Росією – варварською країною, що не терпить вільних людей. Колони російських танків проходили у кількох кілометрах від місця, де похований Пантелеймон Куліш [20].

Під час боїв на чернігівському напрямку 11 березня 2022 р. РФ скинула три авіабомби на Чернігівську обласну бібліотеку для юнацтва, розташовану в історичному будинку Василя Тарновського – мецената, збирача українських старожитностей, друга родини П. Куліша, де часто бував письменник. 12 травня 2022 р. було повністю знищене одне з пам'ятних «кулішівських місць» в Україні – збудована на початку XIX ст. Новгород-Сіверська чоловіча гімназія, де навчався П. Куліш і вчителював М. Максимович [20].

Об'єкти культурної спадщини українського народу, історичні музеї для російських окупантів 24 лютого 2022 р. стали «військовими цілями», адже головна мета повномасштабного вторгнення – знищити українську національну ідентичність. Від вогню і авіабомб агресора постраждали музей-заповідник Михайла Коцюбинського в Чернігові, де зберігаються документи П. Куліша та архів дружини письменника Ганни Барвінок [20].

Попри воєнний стан 7 серпня 2022 р. в історико-меморіальному заповіднику «Ганнина Пустинь» в Оленівці, що на Чернігівщині, відбулося вшанування пам'яті з нагоди 203-ї річниці від дня народження великого українця, найбільшого українського інтелектуала XIX ст., вченого та письменника Пантелеймона Куліша [20].

П. Куліш послідовно проводив лінію на утвердження в свідомості сучасників переконання про історичну необхідність формування української мови як літературної, наукової, без якої неможливе, немислиме становлення національної наукової інтелігенції на засадах української культури з орієнтацією на культурні здобутки інших народів.

Висновки. Використання інформаційно-комунікаційних технологій дає змогу бібліотекам, архівам і музеям розв'язувати важливі завдання відповідно до запитів сучасного суспільства, зокрема вдосконалювати обслуговування і залучати якомога більшу аудиторію користувачів, консо-

¹ Музей-заповідник «Ганнина Пустинь» було створено 2002 р. на базі комплексу пам'яток природи, історії, археології та пам'ятних місць, пов'язаних з життям відомих діячів національної культури. На знак вшанування видатного співвітчизника гімназії міста Борзна Борзнянської міської ради Чернігівської області присвоєно ім'я П. Куліша.

лідувати інформаційні ресурси інституцій соціальної пам'яті, надавати вільний доступ до наявного у їхніх фондах масиву культурних, духовно-ціннісних надбань попередніх поколінь нашого народу, що має особливе значення саме тепер, коли сучасне суспільство стоїть перед викликами щодо збереження його історичної пам'яті, національної ідентичності й самобутності, утвердження суспільних ідеалів, єдності українського суспільства.

Меморіальна функція є інтегративною для інституцій соціальної пам'яті. Застосування сучасної спеціальної техніки і технологій уможливило переведення документальних джерел Національного архівного фонду України, Бібліотечного фонду України, Музейного фонду України у цифровий формат, що забезпечує довготривале зберігання і надійну схоронність документів на різних матеріальних носіях.

У культурно-духовному житті шляхом використання ретроспективної інформації інституції соціальної пам'яті забезпечують популяризацію знань у різних галузях науки, освіти, культури і мистецтва, особливо у зв'язку з вивченням історичних подій, біографій державних та культурних діячів, історії установ науки, освіти, культури тощо. Нині важливе значення для духовного розвитку нації має повноцінне використання консолідованих інформаційних ресурсів архівів, бібліотек, музеїв, які докладають чимало зусиль до збирання, збереження та аналітико-синтетичної обробки і подальшого введення до наукового обігу культурно-мистецької спадщини П. Куліша.

Список бібліографічних посилань

1. Виставка до 200-річчя від дня народження П. Куліша. *Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого*. URL: <https://nlu.org.ua/vustavki.php?archive&type=3&year=2019> (дата звернення: 11.11.2022).

2. Виставка до 200-річчя П. Куліша «Пантелеймон Куліш – ключова постать у становленні модерної української культури». *Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського*. URL: <http://nbuv.gov.ua/node/4847> (дата звернення: 01.11.2022).

3. Гирич І. Чому потрібно переосмислювати минуле? URL: <https://www.i-hugych.name/Misc/Rethinking.html> (дата звернення: 11.12.2022).

4. Дубровіна Л. А., Киридон А. М., Матяш І. Б. Інституції пам'яті: архіви, бібліотеки, музеї та культурно-історичні заповідники. Енциклопедія історії України: Україна – Українці. Кн. 2 / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ;

НАН України, Ін-т історії України. Київ : Наук. думка, 2019. 842 с. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=2.23> (дата звернення: 11.11.2022).

5. Збанацька О. М. Бібліотеки, архіви, музеї: деякі аспекти спільності та відмінності. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2018. № 3. С. 68–74. URL : <http://journals.urau.ua/bdi/article/view/150963> (дата звернення: 13.12.2022).

6. Киридон А. Музеї як інституції пам'яті. *Україна – Європа – Світ : міжнар. зб. наук. пр. Серія: Історія, міжнародні відносини*. 2015. Вип. 16 (1). С. 193–200. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ues_2015_16\(1\)__23](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ues_2015_16(1)__23) (дата звернення: 4.01.2023).

7. Коляда І. Українська інтелігенція у російському інформаційному просторі другої половини XIX ст.: до історії взаємин П. Куліша і цензурних органів. *Гілея : наук. вісн.* Київ, 2013. Вип. 77. С. 19–24.

8. Коляда І. А. Українці та росіяни – порівняльний аналіз ментальності та політичної культури: рефлексії Пантелеймона Куліша. *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.* 2019. Вип. 29. С. 250–259. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/185799>

9. Кунанець Н. Консолідовані інформаційні ресурси установ соціальної пам'яті: виклики сучасності. *Вісн. Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтв*. 2017. № 4. С. 21–25.

10. Лобузин І. Оцифрування історико-культурної спадщини: технологія та управління. *Реєстрація, зберігання і обробка даних*. 2012. Т. 14. № 3. С. 104–114. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0002179> (дата звернення: 11.11.2022).

11. Наукові біографії вчених України. *Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського*. URL: <http://nbuv.gov.ua/people/persons.html> (дата звернення: 21.11.2022).

12. Онищенко О. С. Наукові архівні комплекси: тенденції і проблеми. *Бібліотека. Наука. Комунікація. Інноваційні трансформації ресурсів і послуг : матеріали Міжнар. наук. конф. (4–6 жовт. 2022 р.)*. Київ, 2022. С. 321–326. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/er-0004349.pdf (дата звернення: 11.12.2022).

13. Онищенко О. С. Проблеми гармонізації інновацій і традицій у бібліотечних ресурсах і сервісах. *Бібліотека. Наука. Комунікація. Інноваційні трансформації ресурсів і послуг : матеріали Міжнар. наук. конф. (4–6 жовт. 2022 р.)*. Київ, 2022. С. 3–7. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/er-0004349.pdf (дата звернення: 11.12.2022).

14. Передерій І. Інституційні веб-ресурси як інструмент збереження історичної пам'яті та національної комеморації. *Документно-інформаційні*

комунікації в умовах глобалізації: стан, проблеми і перспективи : матеріали II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (23 листоп. 2016 р.). Полтава : ПолтНТУ, 2016. С. 206–211. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/25580> (дата звернення: 21.01.2022).

15. Половинчак Ю. М. Комеморативні практики в сучасному інформаційному просторі. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2018. № 2. С. 94–100. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0002258> (дата звернення: 31.05.2022).

16. Попик В. І. Біографістика. *Український національний біографічний архів. Науково-інформаційний проєкт Інституту біографічних досліджень НБУВ*. URL: <http://biography.nbuv.gov.ua/index.php/biografistikaj-in/biografika/59-biografistika>

17. Приходько Л. Ф. Збереження цифрової культурної спадщини – імператив XXI століття (за документами ЮНЕСКО і Європейського Союзу). *Архіви України*. 2019. № 2. С. 67–92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2019_2_7

18. Сокур Л. А. Консолідовані документально-інформаційні ресурси як засіб збереження культурної спадщини. *Сіверщина в історії України*. 2021. Вип. 14. С. 358–361. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/181330/70-Sokur.pdf?sequence=1> (дата звернення: 15.10.2022).

19. Стрішенець Н. Презентація оцифрованого зібрання Шевченкіани, яке має Британська бібліотека. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/5891> (дата звернення: 15.10.2022).

20. «У наш час Куліш пішов би на фронт»: на Чернігівщині відзначили 203-річчя великого українця. *Svoboda.FM*. URL: <http://www.svoboda.fm/society/288546.html> (дата звернення: 28.02.2023).

21. Чижова О. «Крок до архіву майбутнього – сучасне високотехнологічне й відкрите сховище історичної пам'яті» : інтерв'ю / розмову вів І. Резнік. *Укрінформ*. 2021. 20 жовт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3335635-olena-cizova-direktorka-centralnogo-derzavnogo-arhivumuzeu-literaturi-i-mistectva-ukraini.html>

References

1. Vystavka do 200-richchia vid dnia narodzhennia P. Kulisha [Exhibition for the 200th anniversary of the birth of P. Kulish]. (2019). [in Ukrainian]. Retrieved November 11, 2022, from <https://nlu.org.ua/vustavki.php?archive&type=3&year=2019>

2. Vystavka do 200-richchia P. Kulisha “Panteleimon Kulish – kliuchova

postat u stanovlenni modernoi ukrainskoi kultury” [Exhibition for the 200th anniversary of P. Kulish “Panteleymon Kulish - a key figure in the formation of modern Ukrainian culture”]. (2019). [in Ukrainian]. Retrieved November 1, 2022, from <http://nbuv.gov.ua/node/4847>

3. Hyrych, I. Chomu potribno pereosmysliuvaty mynule? [Why do you need to rethink the past?]. [in Ukrainian]. Retrieved December 11, 2022, from <https://www.i-hyrych.name/Misc/Rethinking.html>

4. Dubrovina, L. A., Kyrydon, A. M., Matyash, I. B. (2019). Instytutsii pamiati: arkhivy, biblioteky, muzeyi ta kulturno-istorychni zapovidnyky [Memory institutions: archives, libraries, museums and cultural and historical reserves]. Encyclopedia of the History of Ukraine: Ukraine—Ukrainians. Book 2. Kyiv: Nauk. Dumka [in Ukrainian]. Retrieved November 11, 2022, from <http://www.history.org.ua/?termin=2.23>

5. Zbanatska, O. M. (2018). Biblioteky, arkhivy, muzei: deiaki aspekty spilnosti ta vidminnosti [Libraries, archives, museums: some aspects of commonality and differences]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia – Library Science. Record Studies. Documentary Science. Informatology*, 3, 68–74 [in Ukrainian]. Retrieved December 13, 2022, from <http://journals.uran.ua/bdi/article/view/150963>

6. Kyrydon, A. (2015). Muzei yak instytutsii pamiati [Museums as institutions of memory]. *Ukraina – Yevropa – Svit. Mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats. Seriia: Istorii, mizhnarodni vidnosyny – Ukraine – Europe – World. The International Collection of Scientific Works. Series: History, International Relations*, 16 (1), 193–200 [in Ukrainian]. Retrieved January 4, 2023, from [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ues_2015_16\(1\)_23](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ues_2015_16(1)_23)

7. Koliada, I. (2013). Ukrainska intelihentsiia u rosiiskomu informatsiinomu prostori druhoi polovyny XIX st.: do istorii vzaïemyn P. Kulisha i tsenzurnykh orhaniv [The Ukrainian intelligentsia in the Russian information space of the second half of the 19th century: to the history of relations between P. Kulish and censorship bodies]. *Hileia – Hileya*, 77, 19–24 [in Ukrainian].

8. Koliada, I. (2019). Ukraintsi ta rosiiany – porivnialnyi analiz mentalnosti ta politychnoi kultury: refleksii Panteleimona Kulisha [Ukrainians and Russians – a comparative analysis of mentality and political culture: reflections of Panteleimon Kulish]. *Problemy istorii Ukrainy XIX – pochatku XX st. – Problems of the history of Ukraine in the 19th and early 20th centuries*, 29, 250–259 [in Ukrainian]. Retrieved November 11, 2022, from <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/185799>

9. Kunanets, N. (2017). Konsolidovani informatsiini resursy ustanov sotsialnoi pamiati: vyklyky suchasnosti [Consolidated Information Resources of Social

Memory Institutions: Challenges of Modernity]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv – National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald*, 4, 21–25 [in Ukrainian].

10. Lobuzin, I. (2012). Otsyfruvannya istoriko-kulturnoi spadshchyny: tekhnolohiia ta upravlinnia [Digitization of historical and cultural heritage: technology and management]. *Reiestratsiia, zberihannia i obrobka danykh – Data Recording, Storage & Processing*, 14, 3, 104–114 [in Ukrainian]. Retrieved November 11, 2022, from <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0002179>

11. Naukovi biohrafi vchenykh Ukrainy [Scientific biographies of Ukrainian scientists]. [in Ukrainian]. Retrieved November 21, 2022, from <http://nbuv.gov.ua/people/persons.html>

12. Onyshchenko, O. S. (2022). Naukovi arkhivni kompleksi: tendentsii i problemy [Scientific archival complexes: trends and problems]. Proceedings from The Library. Science. Communication. Innovative transformations of resources and services : *Mizhnarodna naukova konferentsiia (4–6 zhovt. 2022 r.) – International Scientific Conference* (pp. 321–326). Kyiv [in Ukrainian]. Retrieved December 28, 2022, from http://irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/er-0004349.pdf

13. Onyshchenko, O. S. (2022). Problemy harmonizatsii innovatsii i tradytsii u biblioteknykh resursakh i servisakh [Problems of harmonization of innovations and traditions in library resources and services]. Proceedings from The Library. Science. Communication. Innovative transformations of resources and services : *Mizhnarodna naukova konferentsiia (4–6 zhovt. 2022 r.) – International Scientific Conference* (pp. 3–7). Kyiv [in Ukrainian]. Retrieved November 30, 2022, from http://irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/er-0004349.pdf

14. Perederii, I. (2016). Instytutsiini veb-resursy yak instrument zberezhenia istorichnoi pamiaty ta natsionalnoi komemoratsii [Institutional web resources as a tool for preserving historical memory and national commemoration]. *Dokumentno-informatsiini komunikatsii v umovakh hlobalizatsii: stan, problemy i perspektyvy*, 206–211 [in Ukrainian]. Retrieved January 21, 2022, from <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/25580>

15. Polovynchak, Yu. M. (2018). Komemoratyvni praktyky v suchasnomu informatsiinomu prostori [Commemorative practices in the modern information space]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia – Library Science. Record Studies. Informology*, 2, 94–100 [in Ukrainian]. Retrieved May 31, 2022, from <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0002258>

16. Popyk, V. I. (2021). Biohrafistyka [Biographistica]. *Ukrainian national biographical archive. Scientific and informational project of the Institute of Biographical Studies of VNLU* [in Ukrainian]. Retrieved December 21, 2022,

from <http://biography.nbuv.gov.ua/index.php/biografistikaj-in/biografika/59-biografistika>

17. Prykhodko, L. (2019). Zberezhennia tsyfrovoy kulturnoi spadshchyny – imperatyv XXI stolittia (za dokumentamy YuNESKO i Yevropeiskoho Soiuzu) [The Preservation of Digital Cultural Heritage as the Imperative of the 21 century (on UNESCO and the European Union Documents)]. *Arkhivy Ukrainy – Archives of Ukraine*, 2, 67–92 [in Ukrainian]. Retrieved November 01, 2022, from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2019_2_7

18. Sokur, L. A. (2021). Konsolidovani dokumentalno-informatsiini resursy yak zasib zberezhennia kulturnoi spadshchyny [Consolidated documentary and information resources as a means of preserving cultural heritage]. *Siversshchyna v istorii Ukrainy – Severshchyna in the History of Ukraine*, 14, 358–361 [in Ukrainian]. Retrieved November 28, 2022, from <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/181330/70-Sokur.pdf?sequence=1>

19. Strishenets, N. (2022). Prezentatsiia otsyfrovanooho zibrannia Shevchenkiany, yake maie Brytanska biblioteka [Presentation of the digitized collection of Shevchenkiana, which is in the British Library] [in Ukrainian]. Retrieved October 15, 2022, from <http://www.nbuv.gov.ua/node/5891>

20. “U nash chas Kulish pishov by na front”: na Chernihivshchyni vidznachyly 203-richchia velykoho ukrainsia [“In our time, Kulish would have gone to the front”: the 203rd anniversary of the great Ukrainian was celebrated in Chernihiv Oblast]. (2022). *Svoboda.FM* [in Ukrainian]. Retrieved February 28, 2023, from <http://www.svoboda.fm/society/288546.html>

21. Chyzhova, O. (2021). “Krok do arkhivu maibutnoho – suchasne vysokotekhnolohichne y vidkryte skhovyshche istorychnoi pam'iaty” : interv'iu [“ A step towards the archive of the future - a modern high-tech and open repository of historical memory”]: interview with Olena Cizova]. *Ukrinform*, 10 October [in Ukrainian]. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3335635-olena-cizova-direktorka-centralnogo-derzavnogo-arhivumuzeu-literaturi-i-mistectva-ukraini.html>

Стаття надійшла до редакції 12.03.2023.

Larysa Grinberg,

PhD (History), Associate Professor,

Kyiv National University of Culture and Arts

36 Yevgeny Konovalts St., Kyiv 01601, Ukraine

e-mail: loura_greenberg@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1794-1339>

Cultural and Creative Heritage of P. Kulish in Institutions of Social Memory

The research provides an overview of Kulish studies as a separate branch of humanities which considers the cultural and creative heritage of Panteleimon Kulish in an interdisciplinary scientific field. The works of P. Kulish convincingly prove the originality and uniqueness of the Ukrainian culture in general, and of the religion, history, language and literature of Ukraine in particular. This fact is of dominant interest to modern scholars, since both contemporaries of Kulish and next generations of researchers have previously held only fragmentary studies of Kulish's works, or examined mostly his personal manifestations.

The national idea in the interpretation of P. Kulish is the result of the national consciousness reflection and solves the issue of the nation self-determination and self-realization. P. Kulish's research and creative work still remains an infinite source for study and preservation of the Ukrainian national traditions, assurance of national self-awareness and self-identity sense of the Ukrainian nation, and fulfillment of the nation's resources with the world cultural achievements despite all the tsarist prohibitions and repressions of the Russian tsarist regime in the 19th century and the Soviet totalitarian regimes in the 20th century. The global social and cultural importance of documented information storage significance has determined the mission assigned to libraries, archives and museums, since the preservation of the historical memory of the nation and all of the humanity depends on the process successful implementation. The libraries, archives and museums perform preservation functions and transmit cultural values from generation to generation, providing a connection between the past, present and future as institutions of social memory. The archives, libraries and museums sources need to be considered as specific information mediums of the social, collective and cultural memory of the Ukrainian people, which contain the historical experience of the nation in their funds.

Keywords: P. Kulish, cultural and creative heritage of P. Kulish, Kulish studies, institutions of social memory, Ukrainian culture, national revival, national self-identity, national idea, digitalization, information source.